

Stambulo konvencijos konstitucingumo klausimas Lietuvoje

DOVILĖ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedra, Saulėtekio al. 9 – I rūmai, 10222 Vilnius
El. paštas dovile.puraite-andrikiene@tf.vu.lt

Lietuva 2013 m. pasirašė Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Stambulo konvencija arba Konvencija), tačiau iki šiol vis dar nėra jos ratifikavusi. 2024 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė išvadą dėl kai kurių Stambulo konvencijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Straipsnyje Stambulo konvencijos atitikties Konstitucijai klausimas yra nagrinėjamas platesniame Rytų ir Vidurio Europos valstybių kultūrinių, politinių, teisinių nesutarimų kontekste. Aptariamos šią Konvenciją supančios abejonės Rytų ir Vidurio Europos valstybėse, šių valstybių konstitucinių teismų sprendimai dėl Stambulo konvencijos nuostatų konstitucingumo, taip pat analizuojamos Lietuvos abejonės dėl šios Konvencijos atitikties Konstitucijai ir Konstitucinio Teismo požiūris į jas.

Raktažodžiai: Stambulo konvencija, Konstitucija, Konstitucinis Teismas, lytis socialiniu aspektu, smurtas artimoje aplinkoje

ĮVADAS

2011 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė regioninę konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo, dar vadinamą Stambulo konvencija. Konvencijoje pirmą kartą Europoje nustatyti teisiškai privalomi standartai, kuriais siekiama užkirsti kelią smurtui prieš moteris ir smurtui artimoje aplinkoje, apsaugoti smurto aukas ir nubausti smurtautojus (Council of Europe 2011)¹. Stambulo konvencija taikoma visų formų smurtui prieš moteris, įskaitant smurtą artimoje aplinkoje, joje numatyta išsami smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos, baudžiamojo persekiojimo ir aukų apsaugos sistema². Neretai išsakoma nuomonė, kad Stambulo konvencija yra šiuolaikiška, išsami priemonė, sukurta ir pagrįsta holistiniu požiūriu: ji apima smurto prevenciją, pagalbos aukoms priemones, nusikaltėlių baudžiamąjį persekiojimą ir kt. (Onyshkevych 2022: 86). Konvencijoje įtvirtinta, kad smurtas prieš moteris yra žmogaus

¹ Ši Konvencija įsigaliojo 2014 m. rugpjūčio 1 d.

² Plačiau apie Stambulo konvencijos tikslus, pasiekimus ir iššūkius žr. Pūraitė-Andrikienė 2024: 60–87.

teisių pažeidimas ir viena iš diskriminacijos formų, todėl joje taip pat pabrėžiamas ryšys tarp smurto prieš moteris panaikinimo ir tikslo siekti lyčių lygybės³.

Nors Lietuva pasirašė Stambulo konvenciją 2013 m., tačiau iki šiol vis dar nėra jos ratifikavusi. Lietuva, kaip ir Bulgarija, Čekija, Slovakija ir Vengrija, yra viena iš penkių Europos Sąjungos valstybių, pasirašiusių, bet neratifikavusių šios Konvencijos. Lietuva taip pat yra vienintelė Baltijos valstybė, dar neratifikavusi šios Konvencijos: Estija ją ratifikavo 2017 m., o Latvija – 2023 m. pabaigoje.

Kartais pabrėžiama, kad Stambulo konvencija tapo kultūrinio karo Vidurio ir Rytų Europoje simboliu (Dimitrov 2022). Šiose valstybėse Konvencijos šalininkai remiasi Europos solidarumu, lyčių lygybe ir teisingumu, o jos oponentai – šių valstybių nacionaliniu identitetu, gyvenimo būdu (Vizgunova, Graudiņa 2020: 131). Atsižvelgiant į tai, kad Konvencijos ratifikavimas yra ne tik politinis, bet ir teisinis klausimas, pastaraisiais metais keli Rytų ir Vidurio Europos valstybių konstituciniai teismai (Bulgarijos, Latvijos, Moldovos) nagrinėjo Stambulo konvencijos nuostatų konstitucingumo klausimus.

Nuo šių tendencijų neatsilieka ir Lietuva. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2024 m. kovo 14 d. priėmė išvadą dėl kai kurių Stambulo konvencijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (1992) (toliau – Konstitucija). Taigi šio straipsnio objektas – Stambulo konvencijos atitikties Konstitucijai klausimas yra nagrinėjamas platesniame Rytų ir Vidurio Europos valstybių kultūrinių, politinių, teisinių nesutarimų, supančių šią Konvenciją, kontekste. Straipsnio tikslas – atskleisti, kad abejonės dėl Konvencijos nuostatų konstitucingumo Lietuvoje ir kitose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse iš esmės sutampa, nes turi panašų istorinį ir kultūrinį pagrindą. Siekiant įgyvendinti šį tikslą keliami ir sprendžiami šie uždaviniai: 1) išanalizuoti šią Konvenciją supančias abejonės Rytų ir Vidurio Europos valstybėse bei šių valstybių konstitucinių teismų sprendimus dėl Stambulo konvencijos nuostatų konstitucingumo; 2) aptarti Lietuvoje keliamas abejonės dėl šios Konvencijos ratifikavimo ir jos atitikties Konstitucijai ir atskleisti Lietuvos Konstitucinio Teismo požiūrį į jas.

Kai kurie Stambulo konvencijos ir Konstitucijos suderinamumo klausimai buvo svarstomi populiariojoje spaudoje (pvz., Vaičaitis 2021; Žalimas 2021; Vaičaitis 2024), užsienio autorių mokslo darbuose taip pat buvo analizuojami kai kurių kitų regiono valstybių konstitucinių teismų sprendimai dėl Stambulo konvencijos konstitucingumo (Vassileva 2018, 2022; Ilcheva 2020; Smilova 2020). Tačiau Stambulo konvencijos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai klausimas mokslinėje literatūroje dar nebuvo nagrinėtas, taip pat nėra mokslo darbų, analizuojančių šį klausimą kitų regiono konstitucinių teismų sprendimų dėl šios tarptautinės sutarties konstitucingumo kontekste. Taigi šis straipsnis yra pirmasis mokslo darbas, nagrinėjantis Stambulo konvencijos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai klausimą platesniame Rytų ir Vidurio Europos valstybių kultūrinių, politinių, teisinių kontroversijų, supančių šią Konvenciją, kontekste.

Tyrimas atliktas derinant kritinės, lyginamosios ir dokumentų analizės metodus. Kritinės analizės metodu buvo įvertinti Konvencijos ratifikavimo priešingų ir šalininkų argumentai. Pasitelkus lyginamąją analizę nagrinėtos abejonės dėl Konvencijos nuostatų konstitucingumo ir šiuo klausimu priimti konstitucinių teismų sprendimai Lietuvoje ir kitose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse. Dokumentų analizė padėjo išsiaiškinti Konvencijos nuostatų

³ Konvencijos preambulėje tvirtinama, kad „egzistuoja ryšys tarp smurto prieš moteris panaikinimo ir teisinės bei faktinės lyčių lygybės užtikrinimo“, 1 str. b p. nurodoma, kad vienas iš Konvencijos tikslų yra „prisidėti prie visų formų moterų diskriminacijos panaikinimo ir skatinti realią moterų ir vyrų lygybę, be kita ko, įgalinant moteris“.

prasmę, regiono konstitucinių teismų sprendimų bei Lietuvos Konstitucinio Teismo išvados dėl Stambulo konvencijos konstitucingumo atitikties Konstitucijai argumentus.

STAMBULO KONEVENCIJA RYTŲ IR VIDURIO EUROPOJE: KONTEKSTAS IR KONSTITUCINIŲ TEISMŲ SPRENDIMAI DĖL STAMBULO KONVENCIJOS KONSTITUCINGUMO

Stambulo konvencija buvo parengta remiantis nuostata, kad dėl smurto lyties pagrindu dažniausiai nukenčia moteris (Council of Europe 2011). Šio supratimo kontekste Konvencija iškelia pagrindinį tikslą – panaikinti smurtą prieš moteris skatinant lyčių lygybę. Reikalaujama lyčių lygybės, Stambulo konvencija bando nutraukti stereotipus, lemiančius smurtą prieš moteris, dėl kurio jos netenka galimybės vienodai naudotis teisėmis (Bosak, Munivrana 2019: 77–83).

Nuo 2017 m. Konvenciją pasirašė 45 valstybės ir Europos Sąjunga⁴. Iki šiol Stambulo konvenciją yra ratifikavusios 37 Europos Tarybos valstybės narės (European Disability Forum n. d.). Nors Stambulo konvenciją pasirašė ir ratifikavo Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija, Estija, Kroatija, Moldova, Juodkalnija, Šiaurės Makedonija, Lenkija, Rumunija, Serbija, Slovėnija ir Ukraina, nemažoje dalyje Vidurio ir Rytų Europos valstybių Stambulo konvencija kelia tam tikrų nesutarimų (Pūraitė-Andrikienė 2023). Kaip minėta, Stambulo konvencijos neratifikavo penkios ES narės (Bulgarija, Čekija, Lietuva, Slovakija ir Vengrija). Lenkija svarsto galimybę pasitraukti ir šios Konvencijos (Kapelańska-Pręgowska 2021).

Prieš pradėdant analizuoti Lietuvoje keliamas abejones dėl Stambulo konvencijos ratifikavimo poreikio, tikslinga aptarti apskritai regiono abejones dėl šios Konvencijos ir kiek jos sutampa / skiriasi nuo Lietuvos. Šios Konvencijos ratifikavimo priešininkai dažnai mato grėsmes jos 12 str. 1 d., kurioje teigiama, kad „šalys imasi būtinų priemonių, kuriomis būtų skatinami socialinių ir kultūrinių moterų ir vyrų elgsenos modelių pokyčiai, siekdamos panaikinti prietarus, papročius, tradicijas ir visą kitą praktiką, grindžiamus žemesnės moterų padėties idėja arba stereotipiniais moterų ir vyrų vaidmenimis“; taip pat 14 str. 1 ir 2 d., kuriose numatyta, kad „Konvencijos šalys prirėikus imasi būtinų priemonių, kad į mokymo medžiagą būtų įtraukta mokomoji medžiaga tokiais klausimais kaip moterų ir vyrų lygybė, nestereotipiniai lyčių vaidmenys“ (Pūraitė-Andrikienė 2023).

Labiausiai aptarinėjamas Konvencijos aspektas yra 3 str. c p. ir 4 str. 3 d. įtvirtinta lyties socialiniu aspektu (angl. *gender*) sąvoka. Mokslo darbuose pabrėžiama, kad „nepaisant sampratų įvairovės, pripažįstama, kad „gender“ yra platesnė sąvoka nei „sex“, ir jos turinys pasireiškia per asmens vidinį suvokimą ir išorinę saviraišką, taip pat, kad „gender“ sąvoka yra kintanti ir iš esmės atvira teorinėms inovacijoms“ (Petrėnaitė 2017: 164). Taip pat išsakoma nuomonė, kad Konvencijoje įtvirtintas tik „nuosaikis genderizmas, pritariantis teisei tapatintis su savąja biologine lytimi, bet priešintis primityvių papročių ar religijos primetamoms elgesio normoms“ (Kavaliauskas 2021: 21), todėl „Stambulo konvencija gina biologinę moters lytį nuo jai primetamo socialiai sukonstruoto vaidmens pagal tradicinę vyro ar visuomenės sampratą, kai leidžiama moterį pavergti, prieš ją smurtauti ar prie jos priekabauti, neklausiant, ar jai tas priimtina“ (Kavaliauskas 2021: 21). Mokslo darbuose teigiama, kad lyties socialiniu aspektu sąvoka yra neatskirama ir nepakeičiama smurto prieš moteris apibrėžimo dalis, kad neįmanoma veiksmingai apibrėžti smurto prieš moteris nenaudojant lyties socialiniu aspektu termino (Bosak, Munivrana 2019: 77–83).

⁴ 2023 m. gegužės 10 d. Europos Parlamentas ratifikavo Konvenciją ir paragino valstybes nares, kurios dar nėra ratifikavusios Konvencijos, nedelsiant tai padaryti.

Tačiau Rytų ir Vidurio Europos regione šiam požiūriui dažnai nepritariama ir lyties socialiniu aspektu sąvokai bei kitoms Konvencijos nuostatomis prieštaraujama išsakant šiuos argumentus: 1) nuostatos, kuriomis raginama keisti moteris diskriminuojančius elgesio modelius, yra kišimasis į papročius ir tradicijas; 2) lyties socialiniu aspektu sąvoka neatitinka šių valstybių konstitucijose įtvirtinto binarinės lyties supratimo; 3) Konvencijos tikslas – panaikinti smurtą prieš moteris skatinant lyčių lygybę, yra laikomas grėsme tradiciniam šeimos įvaizdžiui ir lyčių vaidmenims visuomenėje; 4) nuogaustaujama, kad Konvencija skatina pripažinti tos pačios lyties asmenų santuokas arba pristesti tam tikrą švietimo modelį (Vollmer, n. d.).

Nors tiek Europos Taryba (Council of Europe 2018), tiek Europos komisija „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) (Venice Commission 2021) pateikė Konvencijos nuostatų išaiškinimus, kurie turėjo išsklaidyti minėtas abejones regione (tarp jų ir tai, kad Konvencijoje niekur nėra užsimenama, kad moterys ir vyrai yra ar turėtų būti vienodi, kad joje nepateikiamas nei šeimos apibrėžimas, nei skatinamas konkretus šeimos sandaros tipas), tačiau pamintų kontroversijų šių institucijų paaiškinimai nesušvelnino.

Šios tendencijos atskleidžia, kad minėtos abejonės yra ne tik teisinio pobūdžio, bet turi ir gilesnį istorinį, kultūrinį pagrindą. Antidiskriminaciniai teisės aktai ir teisės aktai, nukreipti prieš smurtą prieš moteris, nebuvo sovietinio bloko ir komunistinių valstybių teisinių sistemų dalis, todėl Vidurio ir Rytų Europos valstybės nepripažino smurto šeimoje kaip nusikaltimo, smurtas šeimoje nebuvo netgi pernelyg smerkiamas (Leinartė 2024: 16). Sovietų ir komunistiniai režimai nevykdė ir jokių visapusiškų prevencinių programų kovojant su smurtu, nenumatė sisteminės pagalbos aukoms (Leinartė 2024: 16). Taigi nors po komunistinių režimų griūties ekonominės ir technologinės reformos ši regioną pasiekė gana greitai, pokyčiai socialinėje srityje, ypač dėl smurto lyties pagrindu, vis dar išlieka iššūkiu (Limantė, Tereškinas, Vaičiūnienė 2024: 18). Nors formaliai lyčių lygybė pripažįstama visose šio regiono valstybėse, tačiau praktikoje politikų ir visuomenės nuomonė tokiais klausimais kaip moterų seksualinės ir reprodukcinės teisės, lygybė šeimos gyvenime dar labai skiriasi (Leinartė 2024: 17). Tai atspindi ir diskusijos dėl šios Konvencijos ratifikavimo.

Viena iš šių Konvenciją supančių kontroversijų – abejonės dėl jos nuostatų suderinamumo su kai kuriomis regiono valstybių konstitucijomis. Pastaraisiais metais keliems Vidurio ir Rytų Europos konstituciniams teismams teko nagrinėti klausimus, susijusius su Stambulo konvencijos konstitucingumu⁵.

2018 m. liepos 27 d. Bulgarijos Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą, kuriuo Stambulo konvenciją pripažino prieštaraujanti Konstitucijai (Constitutional Court of the Republic of Bulgaria 2018). Nors buvo pateiktos 4 šio Teismo teisėjų atskiros nuomonės, Teismo daugumos argumentai buvo šie: 1) Konvencijos taikymo sritis yra platesnė, nei rodo jos pavadinimas, todėl ji prieštarauja pati sau; 2) Konvencijos nuostatos, kuriose įtvirtinta lyties socialiniu aspektu sąvoka, prieštarauja Bulgarijos Konstitucijai (Vassileva 2018). Teismas nusprendė, kad Konvencija prieštarauja Bulgarijos Konstitucijos 6 str. 2 d., pagal kurią draudžiama riboti žmogaus teisės dėl lyties. Šio Teismo nuomone, akivaizdu, kad Stambulo konvencija prieštarauja pati sau – nors jos pavadinime kalbama apie moterų apsaugą, tačiau daugelyje nuostatų vartojamas lyties socialiniu aspektu terminas (angl. *gender*). Lyties socialiniu aspektu sąvoka Teismo sprendime įvardyta kaip paslėpta Konvencijos „lyties socialiniu aspektu ideologija“, kuri prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintiems moterų ir vyrų socialiniams vaidmenims kaip

⁵ Plačiau apie šių teismų sprendimų argumentus žr. Pūraitė-Andrikienė 2024: 60–87.

biologiškai nulemtiems (Smilova 2020: 177–197). Šio sprendimo teisiniai padariniai – Bulgarijoje neįmanoma ratifikuoti Stambulo konvencijos. Toks sprendimas plačiai kritikuotas nevyriausybinų organizacijų (Ilcheva 2020: 58), tarptautinių institucijų (European Parliament 2020) (Council of Europe Commissioner for Human Rights 2020), o mokslininkų darbuose įvardytas kaip konstitucinis išpuolis prieš šią Konvenciją Bulgarijoje (Vassileva 2022: 78) bei kaip žemiausias šio teismo jurisprudencijos taškas (Smilova 2020: 177).

Tačiau Latvijos ir Moldovos konstituciniai teismai laikėsi priešingos pozicijos ir Konvencijos nekonstitucingumo savo sprendimuose neaptiko (Constitutional Court of the Republic of Latvia 2021; Constitutional Court of the Republic of Moldova 2022). Kitaip nei Bulgarijos Konstitucinio Teismo sprendime, kuriame lyties socialiniu aspektu sąvoka buvo įvardyta kaip paslėpta Konvencijos „lyčių ideologija“, Latvijos ir Moldovos konstituciniai teismai sutelkė dėmesį į pagrindinį Konvencijos tikslą – panaikinti smurtą prieš moteris ir smurtą artimoje aplinkoje, taip skatinant lyčių lygybę. Todėl Konvencijos nuostatų konstitucingumas buvo vertinamas šio tikslo kontekste. Moldovos Konstitucinis Teismas taip pat paprašė Venecijos komisijos pateikti *amicus curiae* nuomonę dėl šios Konvencijos ratifikavimo konstitucinių pasekmių (Venice Commission 2021) ir savo sprendime rėmėsi šios nuomonės argumentais, be kita ko, pabrėždamas, kad Konvencija nesiekia panaikinti skirtumų tarp vyrų ir moterų, tačiau Konvencijos šalys raginamos imtis priemonių kovoti su mintimi, kad moterys yra menkesnės už vyrus. Teismo nuomone, Stambulo konvencija nepažeidžia tėvų teisės nuspręsti, kokį išsilavinimą turėtų gauti jų vaikai, nes valstybėms paliekama pakankamai laisvės gerbti šią teisę sprendžiant, kaip įgyvendinti atitinkamas nuostatas dėl mokomosios medžiagos apie moterų ir vyrų lygybę, nestereotipinius lyčių vaidmenis, abipusę pagarbą, nesmurtinį konfliktų sprendimą tarpasmeniniuose santykiuose įtraukimo.

Paminėtina, kad Lenkijoje pastaraisiais metais vyravo priešingos tendencijos. Lenkija Stambulo konvenciją ratifikavo 2015 m., tačiau praėjus vos penkeriems metams po ratifikavimo Lenkijos valdžios institucijos ėmėsi veiksmų, kuriais buvo bandoma išvengti iš Konvencijos kylančių išpareigojimų (Kapelańska-Pręgowska 2021). 2020 m. Lenkijos Ministras Pirmininkas kreipėsi į Konstitucinį Tribunalą su prašymu peržiūrėti Stambulo konvencijos atitiktį Konstitucijai (Request on the examination of compliance... 2020). Tribunalas dar nėra priėmęs sprendimo dėl Konvencijos konstitucingumo.

Apibendrinant pažymėtina, kad Vidurio ir Rytų Europos valstybių konstitucinė jurisprudencija dėl Stambulo konvencijos konstitucingumo atspindi liberalių ir konservatyvių jėgų diskusijas dėl šios tarptautinės žmogaus teisių sutarties. Regiono konstituciniams teismams teko nagrinėti iš esmės tų pačių Konvencijos nuostatų konstitucingumą, t. y. dėl lyties socialiniu aspektu sąvokos konstitucingumo (Bulgarijoje, Latvijoje, Moldovoje), taip pat Konvencijos nuostatų dėl prievolės į mokymo medžiagą įtraukti tokias temas kaip moterų ir vyrų lygybė, nestereotipiniai lyčių vaidmenys konstitucingumo (Latvijoje, Moldovoje). Konstituciniai teismai priėmė labai skirtingus sprendimus – Latvijos ir Moldovos konstituciniai teismai koncentravosi į Konvencijos tikslą, Bulgarijoje pagrindiniu sprendimo objektu tapo Konvencijoje vartojama lyties socialiniu aspektu sąvoka.

ABEJONĖS DĖL STAMBULO KONVENCIJOS ATITIKTIES KONSTITUCIJAI LIETUVOJE

Kaip minėta, 2013 m. Lietuva taip pat pasirašė Stambulo konvenciją, tačiau iki šiol ji vis dar nėra ratifikuota. Kaip ir kai kuriose kitose regiono valstybėse, ratifikavimo procesą stabdo panašios priežastys. Stambulo konvencijos ratifikavimo priešinininkai dažniausiai išsako šiuos argumentus: 1) Konvenciją įvardija kaip mažos visuomenės grupės interesams (feminisčių ir

LGBT+) atstovaujantį teisės aktą, kuris tariamai įteisintų homoseksualias santuokas; 2) Konvencijoje įtvirtintas „lyties socialiniu aspektu“ apibrėžimas Lietuvos nacionalinei teisei svetimmas, naikina skirtumus tarp lyčių ir nedera su tradicinėmis vertybėmis; 3) Lietuvos teisinis reguliavimas yra pakankamas kovai su smurtu artimoje aplinkoje ir smurtu lyties pagrindu, todėl Konvencijos ratifikavimas nėra būtinas (pvz., žr. Krivaitė 2021; Čmilytė-Nielsen 2018).

Konvencijos ratifikavimo šalininkai, priešingai, tvirtina, kad: 1) Lietuvos teisinis reguliavimas nėra pakankamas kovai su smurtu artimoje aplinkoje; 2) Konvencijos ratifikavimas prisidėtų prie moterų diskriminacijos panaikinimo ir būtų aiškus ženklas, kad Lietuvoje šios rūšies smurtas netoleruojamas; 3) Konvencijos ratifikavimas taip pat parodytų Lietuvos solidarumą su kitomis ES valstybėmis prieš smurtą lyties pagrindu ir prisidėtų prie tarptautinės Lietuvos reputacijos gerinimo (pvz., VU TSPMI 2021).

Aptariant Konvencijos priešininkų argumentus paminėtina, kad Europos Taryba 2018 m. atsakė į klausimą dėl tos pačios lyties asmenų santuokų, tvirtindama, kad „Konvencija nesiekia reguliuoti šeimos gyvenimo ir (arba) šeimos struktūrų: joje nepateikiama nei šeimos apibrėžimas, nei skatinamas konkretus šeimos sandaros tipas“ (Council of Europe 2018). Į abejones dėl skirtumų tarp lyčių panaikinimo Europos Taryba taip pat yra atsakiusi, kad „Konvencija tikrai nėra skirta skirtumams tarp moterų ir vyrų panaikinti. Konvencijoje niekur nėra užsimenama, kad moterys ir vyrai yra ar turėtų būti vienodi“ (Council of Europe 2018).

Argumentui, kad Lietuvos teisinis reguliavimas yra pakankamas kovai su smurtu artimoje aplinkoje, galima paprieštarauti pasiremiant ir statistiniais duomenimis. ES Pagrindinių teisių agentūros atlikto tyrimo apie moterų patirtą smurtą ES valstybėse duomenys atskleidžia, kad tyrime dalyvavusių moterų skaičius, kurios patyrė partnerio fizinį, seksualinį, psichologinį, ekonominį smurtą bei kontroliuojantį elgesį ir įžeidinėjimą, Lietuvoje yra didesnis nei Europos Sąjungos valstybių vidurkis (European Union Agency for Fundamental Rights 2015). 2022 m. 4,388 asmenys buvo įtariami įvykdę smurto artimoje aplinkoje nusikaltimus, 86,3 proc. iš jų buvo vyrai, o dauguma suaugusiųjų nukentėjusių buvo moterys (80,6 proc.); palyginus su 2021 m., smurto artimoje aplinkoje atvejų padaugėjo 1,2 proc. (Tereškinas 2024: 21). Šiame kontekste reikia pažymėti, kad priimtas Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (2011) buvo reikšminga pažanga kovojant su smurtu artimoje aplinkoje. Tačiau mokslo darbuose pabrėžiama, kad „nei įstatymuose, nei programose šiuo metu nebėra esminio tikslo mažinti smurtą prieš moteris ir mergaites visuomenėje ir tą atspindinčių tikslinių prevencijos priemonių; neįtraukiami svarbūs prevencijai švietimo ir sveikatos apsaugos sektoriai, nors valstybės turi pozityvią pareigą užkirsti kelią smurtui mokyklose, todėl šių sektorių įsitraukimas yra labai svarbus prevencijai“ (Vaigė 2016: 89). Taip pat pažymima, kad kompetentingų institucijų bendradarbiavimas vis dar yra nepakankamas, todėl nukentėjusiems teikiamos paslaugos ne itin veiksmingos ir fragmentiškos, ir kad „reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje ir jį patyrusių asmenų apsaugos organizavimas yra nepakankamai veiksmingi“ (Jakštienė 2019: 9). Taigi pabrėžiamas „apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo ir jo taikymo neefektyvumas Lietuvoje, kurį iš dalies lemia doktrininio pagrindo stoka“ (Jakštienė 2019: 352), taip pat tai, kad trūksta „esminio smurto prieš žašties suvokimo – t. y. tikslo mažinti moterų ir vyrų nelygybę, kuri ir nulemia smurto prieš moteris epidemiją pasauliniu mastu“ (Vaigė 2016: 89). Konvencijoje įtvirtintos konkrečios priemonės, kaip stiprinti šias silpnąsias sritis. Ją ratifikavusi Lietuva būtų įpareigota koordinuoti visapusišką pagalbą smurto artimoje aplinkoje aukoms.

Nors smurtas lyties pagrindu yra dažnai pateisinamas ir aiškinamas kaip alkoholio vartojimo rezultatas paprastai nesigilinant į platesnes socialines ar kultūrinės priežastis (Limantė, Tereškinas, Vaičiūnienė 2024: 19), akivaizdu, kad kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse, aptartos abejonės turi gilesnį pagrindą. Smurtas lyties pagrindu nėra fiksuotas elgesio būdas, bet konstruktas, kuriam įtakos turi istoriniai lyčių galios, hegemonijos, socialinės nelygybės ir ideologijos santykiai (Tereškinas 2024: 35). Neretai pabrėžiama, kad Lietuvoje, kaip ir visoje Rytų ir Vidurio Europoje, smurtas lyties pagrindu yra šeimos ir bendruomenės kultūros dalis, todėl posovietinės valstybės susiduria su sunkumais, siekdamos įveikti smurto šeimoje normalizaciją ir užtikrinti lyčių lygybę (Limantė, Tereškinas, Vaičiūnienė 2024: 19). Diskusijos dėl Stambulo konvencijos ratifikavimo Lietuvoje rodo, kad didelė dalis visuomenės ir toliau gina smurtui palankią tradicinę lyčių tvarką. 2019 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos inicijuoto lyčių stereotipų ir smurto tyrimo duomenys šias tendencijas puikiai iliustruoja. Didžioji dalis apklaustųjų mano, kad moteris turėtų atlikti tam tikrus vaidmenis santykiuose, įskaitant seksualinį aptarnavimą ir buitines reikalus. Apklausa atskleidė, kad 41 proc. respondentų sutinka, jog santykiuose mylėtis su vyru yra žmonos pareiga, 58 proc. mano, kad moteris turėtų rūpintis vyro buitimi, o 61 proc. – kad vyras turėtų uždirbti daugiau nei žmona ar partnerė (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba: 2019).

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad prie tokių stereotipų formavimo ir smurto artimoje aplinkoje toleravimo prisideda ir tokie reiškiniai kaip moterų objektifikavimas (moterų, kaip seksualinių objektų, į kuriuos kiti gali žiūrėti, naudotis ir vartoti, vaizdavimas), sukuriantis nepalankią aplinką, kurioje moterys yra persekiojamos, nutildomos ir formuojamos pagal kitų poreikius (Amankavičiūtė, Žalnieriūtė 2024: 24–40), taip pat visuomenės spaudimas vyrams atitikti patriarchalinius idealus, o tai dažnai vyrams tampa kančios, pažeminimo ir nusivylimo šaltiniu ir jie ima smurtauti (Tereškinas 2024: 40–60). Taigi vyrų smurtas prieš moteris, kaip vyrų dominavimo moterų atžvilgiu išraiška, yra susijęs su platesniais socialinės nelygybės visuomenėje modeliais (Tereškinas 2024: 40–60). Todėl neatsitiktinai Konvencija siekiama panaikinti smurtą prieš moteris skatinant lyčių lygybę.

Kaip ir kitose regiono valstybėse, šios kontroversijos paskatino abejonės dėl Stambulo konvencijos atitikties Konstitucijai. Kai kuriems teisininkams kėlė abejonių Konvencijoje vartojamos „socialinės lyties sąvokos“ ir Konvencijos 14 straipsnio nuostatos, kuri įpareigoja ją ratifikavusias valstybes „įtraukti į visų formaliojo švietimo lygių ugdymo programas mokymo medžiagą apie „nestereotipinius lyčių vaidmenis“, konstitucingumas (Malinauskas 2017). Šiuo aspektu dar iki 2024 m. kovo 14 d. Konstitucinio Teismo išvados buvo pateikiamos skirtingos Lietuvos konstitucinės teisės mokslininkų nuomonės. Antai V. Vaičaitis abejojo Konvencijos atitiktimi tokioms konstitucinėms nuostatoms kaip asmenų lygybės principas, konstitucinis proporcingumo principas, tėvų teisė auklėti vaikus pagal savo įsitikinimus, religinių organizacijų konstitucinė autonomija (Vaičaitis 2021). D. Žalimo nuomonė buvo priešinga nei Konvencijos kritikų: Konvencija kaip tik ir skirta santuokos ir šeimos, ypač motinystės ir vaikystės, konstituciniams institutams stiprinti, žmogaus gyvybei, sveikatai ir orumui apsaugoti; kitaip tariant, Stambulo konvencija negali prieštarauti Konstitucijai, nes saugo tas pačias vertybes (Žalimas 2021).

Šios diskusijos pasiekė kulminaciją, kai Seimas pritarė Seimo pirmininkės V. Čmilytės-Nielsen inicijuotam kreipimuisi į Konstitucinį Teismą dėl Stambulo konvencijos, ir Konstitucinis Teismas 2023 m. spalio 12 d. priėmė nagrinėti Seimo paklausimą dėl kai kurių Stambulo

konvencijos nuostatų atitikties Konstitucijai⁶ (Konstitucinio Teismo pirmininko 2023 m. spalio 12 d. potvarkis). Lietuvoje, kaip ir Latvijoje (Vizgunova, Graudiņa 2020: 131), kreiptis į Konstitucinį Teismą prašė ir Konvencijos rėmėjai, ir jos oponentai (Skrėrytė 2023).

Abejonių dėl suderinamumo su Konstitucija Seimui kėlė Konvencijos nuostatose vartojama sąvoka „lytis socialiniu aspektu“, nes, pasak pareiškėjo, toks terminas „eliminuoja skirtumus tarp vyro ir moters lyčių“, dėl to nacionaliniai teisės aktai, apibrėžiantys vyro ir moters lytis pagal jų biologinę prigimtį, netenka reikšmės. Tad tokiomis Konvencijos nuostatomis, pareiškėjo teigimu, gali būti paneigiama iš Konstitucijos 38 straipsnio kylanti šeimos samprata, jos gali prieštarauti konstitucinei teisei nebūti diskriminuojamam dėl lyties ir neatitikti Konstitucijos 29 straipsnio. Pareiškėjo manymu, minėtos Konvencijos nuostatos sudaro sąlygas belytei kalbai viešojoje erdvėje ir pažeidžia Konstitucijos 14 straipsnį, nes valstybinė lietuvių kalba nėra neutrali lyčių atžvilgiu.

Pareiškėjas taip pat laikosi nuomonės, kad Konvencijos 14 straipsnyje nustatytos „teisiškos prievolės diegti mokymą apie nestereotipinius lyčių socialiniu aspektu vaidmenis“ įtvirtinimas visų formaliojo švietimo lygių ugdymo programose galimai paneigia Konstitucijos nuostatas, susijusias su tėvų ir globėjų teise nevaržomai rūpintis vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus. Tokios Konvencijos nuostatos, pasak pareiškėjo, gali būti nesuderinamos ir su konstituciniu aukštųjų mokyklų autonomijos principu, pagal kurį aukštosios mokyklos turi teisę savarankiškai nustatyti mokslo ir studijų tvarką bei studijų programas.

Taigi šiame Seimo paklausime kelti iš esmės tie patys Stambulo konvencijos nuostatų konstitucingumo klausimai kaip ir prieš tai minėtuose kitų regiono valstybių konstituciniuose teismuose, t. y. dėl lyties socialiniu aspektu sąvokos konstitucingumo bei Konvencijos nuostatų dėl prievolės į mokymo medžiagą įtraukti tokias temas kaip moterų ir vyrų lygybė, nestereotipiniai lyčių vaidmenys konstitucingumo.

Lietuvos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada kol kas yra naujausias regiono konstitucinių teismų sprendimas Stambulo konvencijos konstitucingumo klausimu. Joje konstatuota, kad Stambulo „konvencijos 3 straipsnio c, d punktai, 4 straipsnio 3 dalis, 14 straipsnis neprieštarauja Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada). Atsižvelgiant į itin atvirą ir draugišką Konstitucinio Teismo požiūrį į tarptautinę teisę (Jočienė, Beliūnienė 2023: 10), taip pat į tai, kad šis Teismas oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje negali taikyti žemesnių standartų negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas), dar iki šios Konstitucinio Teismo išvados buvo galima numanyti, koks bus Konstitucinio Teismo verdiktas dėl Stambulo konvencijos nuostatų konstitucingumo. Šį verdiktą buvo galima numanyti ir iš anksčiau suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos aiškinant Konstitucijos 38, 29 straipsnius ir kitas Seimo paklausime nurodytas Konstitucijos nuostatas ir principus.

Akivaizdu buvo ir tai, kad vertindamas Konvencijos ir Konstitucijos nuostatų suderinamumą Konstitucinis Teismas atsižvelgė ir į anksčiau paminėtą Moldovos Konstituciniam Teismui pateiktą Venecijos komisijos nuomonę dėl Konvencijos ratifikavimo konstitucinių pasekmių (Venice Commission 2021), kaip ir į anksčiau aptartus regionų konstitucinių teismų

⁶ Konstitucijoje numatyta galimybė kreiptis į Lietuvos Konstitucinį Teismą dėl išvados, „ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai“ (105 str. 3 d. 3 p.); Prašyti Konstitucinio Teismo išvados šiuo klausimu gali Seimas ir Respublikos Prezidentas (106 str. 6 d.). Konstitucinio Teismo įstatyme (1993) nustatyta, kad išvados dėl tarptautinės sutarties galima prašyti ir prieš ją ratifikuojant Seime (73 str. 3 d.).

sprendimus. Juk abejojantys Konvencijos konstitucingumu pateikia panašius argumentus visose regiono valstybėse. Šios prielaidos leido tikėtis, kad Lietuvos Konstitucinis Teismas (kaip ir Latvijos bei Moldovos konstituciniai teismai) Stambulo konvencijos nuostatų konstitucingumą įvertins Konvencijos tikslo – panaikinti smurtą prieš moteris ir smurtą artimoje aplinkoje skatinant lyčių lygybę – kontekste, taip pat patvirtins Konstitucijos ir Stambulo konvencijos nuostatų suderinamumą.

Teismas pasirinko Venecijos komisijos nuomone bei glaustai aptarė Latvijos ir Moldovos konstitucinių teismų sprendimus. Vis dėlto, tikėtina, kad norėdamas sustiprinti savo argumentų nuoseklumą Bulgarijos Konstitucinio Teismo sprendimo, kuriuo Stambulo konvencijos nuostatos pripažintos antikonstitucinėmis, nepaminėjo. Ir tai nestebina, nes, kaip minėta, šis sprendimas buvo plačiai kritikuotas tarptautinių institucijų, nevyriausybinių sektoriaus ir mokslininkų.

Lietuvos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „tiek Konvencija, skirta kovai su smurtu prieš moteris ir su smurtu artimoje aplinkoje, skatinant užtikrinti tikrąją moterų ir vyrų lygybę, kaip būtiną prielaidą smurtui prieš moteris mažinti, tiek Konstitucija, be kita ko, jos 21, 29 straipsniuose įtvirtintais asmens neliečiamumo, draudimo žeminti žmogaus orumą, visų formų diskriminacijos draudimo imperatyvais, siekiama tų pačių visuotinai reikšmingų tikslų“ (Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada). Konstitucinio Teismo išvadoje taip pat pažymėta, kad „kadangi Konvencijoje nėra įtvirtinta tokių nuostatų, kurios būtų nesuderinamos su Konstitucija, konstatuotina, kad iš Konvencijos kylantys įsipareigojimai tiek, kiek jie susiję su ginčijamų Konvencijos nuostatų taikymu, negali būti laikomi nesuderinamais su Konstitucijos nuostatomis. Vadinasi, Konvencijos nuostatos, reglamentuojančios žmogaus teises ir laisves, grindžiamos tomis pačiomis lygiateisiškumo, asmens neliečiamumo ir pagarbos kiekvieno žmogaus orumui konstitucinėmis vertybėmis, gali būti taikomos kartu su Konstitucijos nuostatomis, be to, jomis būtų prisidedama prie kitomis tarptautinėmis sutartimis prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimo“ (Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada).

Konstitucijoje nustatyta, kad, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis (*inter alia* dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai), Konstitucijos 105 str. trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 4 d.), taigi ši išvada Seimo nepa- reigoja ratifikuoti Stambulo konvencijos. Seimas pasinaudojo šia galimybe ir, nepaisydamas Konstitucinio Teismo išvados argumentų, Stambulo konvencijos ratifikavimo klausimo neįtraukė į 2024 m. pavasario sesiją. Vis dėlto Konstitucinis Teismas yra vienintelė institucija, turinti įgaliojimus įvertinti šios tarptautinės sutarties atitiktį Konstitucijai, todėl Konstitucinio Teismo išvada neabejotinai padės išsklaidyti abejones dėl Konvencijos konstitucingumo. Paminėtina, kad ir Latvijoje ši Konvencija ratifikuota ne iš karto po Latvijos Konstitucinio Teismo sprendimo dėl jos konstitucingumo, bet praėjus beveik dvejimėms metams, taigi neatmestina galimybė, kad ir Lietuvos Seimas ratifikuos šią Konvenciją netolimoje ateityje.

IŠVADOS

Abejonės dėl Stambulo konvencijos ratifikavimo poreikio Rytų ir Vidurio Europos regione yra nulemtos ne tik teisinių, bet ir istorinių lyčių galios, socialinės nelygybės aplinkybių, dėl kurių posovietinės valstybės susiduria su sunkumais, siekdamos įveikti smurto šeimoje normalizaciją ir užtikrinti lyčių lygybę. Šio regiono konstitucinė jurisprudencija atspindi liberalių ir konservatyvių jėgų diskusijas dėl šios tarptautinės žmogaus teisių sutarties, todėl regiono konstituciniai teismai priėmė labai skirtingus sprendimus dėl šios Konvencijos

konstitucingumo. Latvijos ir Moldovos konstituciniai teismai neatrado Konvencijos prieštaros nacionalinėms konstitucijoms, nes koncentravosi į Konvencijos tikslą – panaikinti smurtą prieš moteris ir smurtą artimoje aplinkoje, skatinant lyčių lygybę. Bulgarijoje pagrindiniu sprendimo objektu tapo Konvencijoje vartojama lyties socialiniu aspektu sąvoka, kurią šios valstybės Konstitucinis Teismas pripažino antikonstitucine.

Stambulo konvencijos ratifikavimo procesą Lietuvoje stabdo panašios priežastys kaip ir kai kuriose kitose regiono valstybėse, todėl Lietuvos Konstituciniam Teismui teko nagrinėti iš esmės tų pačių Konvencijos nuostatų konstitucingumo klausimą – dėl lyties socialiniu aspektu sąvokos, Konvencijos nuostatų dėl prievolės į mokymo medžiagą įtraukti tokias temas kaip moterų ir vyrų lygybė, nestereotipiniai lyčių vaidmenys. Atviras ir draugiškas Lietuvos Konstitucinio Teismo požiūris į tarptautinę teisę, taip pat tai, kad šis Teismas negali taikyti žemesnių standartų negu nustatyti tieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, lėmė tai, kad Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Konvencijoje nėra įtvirtinta tokių nuostatų, kurios būtų nesuderinamos su Konstitucija. Kaip ir Latvijos ir Moldovos konstituciniai teismai, Lietuvos Konstitucinis Teismas koncentravosi į Konvencijos tikslus ir konstatavo, kad tiek Konvencija, skirta kovai su smurtu prieš moteris ir su smurtu artimoje aplinkoje, skatinant ir užtikrinant *de facto* moterų ir vyrų lygybę kaip būtiną prielaidą smurtui prieš moteris mažinti, tiek Konstitucija siekiama tų pačių visuotinai reikšmingų tikslų.

Gauta 2023 09 25
Priimta 2024 05 02

Literatūra ir šaltiniai

1. Amankavičiūtė, S.; Žalnieriūtė, S. 2024. 'A Feminist Approach to Gender-based Violence: the Role of the Objectification and Sexualisation of Women': 3–21. Iš Limantė, A.; Tereškinas, A.; Vaičiūnienė, R. (red.). *Gender-based Violence and the Law: Global Perspectives and Eastern European Practises*. New York: Routledge.
2. Bosak, M.; Munivrana, V. M. 2019. 'The Reality behind the Istanbul Convention: Shattering Conservative Delusions', *Women's Studies International Forum* 74 (May–June): 77–83.
3. *Constitutional Court of the Republic of Bulgaria*, the Decision of 27 July 2018 No. 13/2018.
4. *Constitutional Court of the Republic of Latvia*, the Judgement of 4 June 2021, Case No. 2020-39-02).
5. *Constitutional Court of the Republic of Moldova*, the Decision of 18 January 2022, No. 219a/2021.
6. *Council of Europe*, 2018. Ending Misconceptions About the Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence.
7. *Council of Europe*, 2011. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence.
8. *Council of Europe Commissioner for Human Rights*, 2020. Report Following the Visit of the Council of Europe Commissioner for Human Rights in Bulgaria.
9. Čmilytė-Nielsen, V. 2018. „5 mitai apie Stambulo konvenciją“, *Delfi*, <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/viktorija-cmilyte-nielsen-5-mitai-apie-stambulo-konvencija-77482237>
10. Dimitrov, M. 2022. 'The Convention of Discord', *URL*, <https://www.freiheit.org/east-and-southeast-europe/convention-discord>
11. *European Disability Forum*, n. d. The Istanbul Convention. The Istanbul Convention – European Disability Forum (edf-feph.org).
12. *European Parliament*, 2020. Resolution of 8 October 2020 on the Rule of law and Fundamental Rights in Bulgaria.
13. *European Union Agency for Fundamental Rights*, 2015. Violence against Women Survey: An EU-wide Survey: Main Results. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
14. Ilcheva, M. 2020. 'Bulgaria and the Istanbul Convention – Law, Politics and Propaganda vs. the Rights of Victims of Gender-based Violence', *Open Journal for Legal Studies* (3): 49–68.
15. Jakštienė, R. 2019. „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga“, Daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

16. Jočiėnė, D.; Beliūnienė, L. 2023. „Trisdešimt Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimo metų: kryptys ir jų dinamika“, *Jurisprudencija* 30(1): 6–44.
17. Kapelańska-Pregowska, J. 2021. ‘Istanbul Convention in Poland – From Ratification to Unconstitutionality?’, *IACL-AIDC* (blog), <https://blog-iacl-aidc.org/gender/2021/2/11/istanbul-convention-in-poland-from-ratification-to-unconstitutionality>
18. Kavaliauskas, T. 2021. „Kas bendra tarp Bažnyčios, tradicinės šeimos ir Stambulo konvencijos?“, *Kultūros barai* (5): 17–21.
19. Krivaitė, G. 2021. ‘The High Price of Lithuania’s Hesitancy to Ratify the Istanbul Convention’, *The European Correspondent*, <https://www.europeancorrespondent.com/istanbul-convention-lithuania>
20. Leinartė, D. 2024. Foreword: 16–17. Iš Limantė, A.; Tereškinas, A.; Vaičiūnienė, R. (red.). *Gender-based Violence and the Law: Global Perspectives and Eastern European Practises*. New York: Routledge.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, *Žin.*, 1993, Nr. 6-120.
23. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, *Žin.*, 2011, Nr. 72-3475
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas, *TAR*, 2014-03-19, Nr. 3226.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2023 m. spalio 12 d. Nr. 2B-56 potvarkis dėl paklausimo priėmimo.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada. Nr. KT24-11/2024 bylos Nr. 18/2023.
27. Limantė, A.; Tereškinas, A.; Vaičiūnienė, R. 2024. Preface: 18–19. Iš Limantė, A.; Tereškinas, A.; Vaičiūnienė, R. (red.). *Gender-based Violence and the Law: Global Perspectives and Eastern European Practises*. New York: Routledge.
28. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*, 2019. Reprezentatyvi visuomenės apklausa apie lyčių stereotipus ir smurtą.
29. Malinauskas, V. 2017. „Kodėl Lietuva neturėtų ratifikuoti Stambulo konvencijos?“, *Laisvos Visuomenės Institutas* (laisvavisuomene.lt)
30. Onyshkevych, R. 2022. ‘Issues in the Practice of Implementing the Istanbul Convention’, *Teisinės Minties Šventė*: studentų mokslinių straipsnių rinkinys: 86–96. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18310/Teisines_minties_svente-82-96.pdf?sequence=1&isAllowed=y
31. Petrėnaitė, D. 2017. „Lytinio identiteto samprata ir jos problematika šiuolaikinėje teisėje“, *Jurisprudencija* 24(1): 150–165.
32. Pūraitė-Andrikienė, D. 2023. „Stambulo konvencija ir jos konstitucingumo klausimas Rytų ir Vidurio Europos valstybėse“, *Teisė profesionaliai* (teise.pro).
33. Pūraitė-Andrikienė, D. 2024. ‘The Istanbul Convention in the Constitutional Jurisprudence of Central and Eastern European States’: 60–87. Iš Limantė, A.; Tereškinas, A.; Vaičiūnienė, R. (red.). *Gender-based Violence and the Law: Global Perspectives and Eastern European Practises*. New York: Routledge.
34. Request for Examination of Compliance of Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence K11/20, 2020. <https://trybunal.gov.pl/sprawy-w-trybunale/katalog/k-11-20>
35. Smilova, R. 2020. ‘The Ideological Turn in Bulgarian Constitutional Discourse’. The Rise Against ‘Genders’. Iš Sajó, A.; Uitz, R. (red.). *Critical Essays on Human Rights Criticism*: 177–197. Hague Eleven Publishing International.
36. Skėrytė, J. 2023. Seimo vadovė: KT būtų nešališkas arbitras vertinant Stambulo konvenciją, *15min.*, https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seimo-vadove-kt-butu-nesaliskas-arbitras-vertinant-stambulo-konvencija-56-2078938?utm_medium=copied
37. Tereškinas, A. 2024. ‘Failed Hegemonic Masculinity, Negative Emotions, and Gender-based Violence: Theories and Elaborations’: 40–60. Iš Limantė, A.; Tereškinas, A.; Vaičiūnienė, R. (red.). *Gender-based Violence and the Law: Global Perspectives and Eastern European Practises*. New York: Routledge.
38. Vaičaitis, V. 2021. „Kelios mintys dėl Stambulo konvencijos iš konstitucinės teisės perspektyvos“, *LRT*, <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1370719/vaidotas-a-vaicaitis-kelios-mintys-del-stambulo-konvencijos-is-konstitucines-teises-perspektyvos>
39. Vaičaitis, V. 2024. „Komentaras dėl Stambulo konvencijos ir Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvados „Dėl Stambulo konvencijos nuostatų suderinamumo su Konstitucija“, *Teisė profesionaliai* (teise.pro).
40. Vaigė, L. 2016. „Smurtas prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23(1): 89–107.

41. Vassileva, R. 2018. 'Bulgaria's Constitutional Troubles with the Istanbul Convention', *Verfassungsblog*, <https://verfassungsblog.de/bulgarias-constitutional-troubles-with-the-istanbul-convention/>
42. Vassileva R. 2022. 'A Perfect Storm: The Extraordinary Constitutional Attack against the Istanbul Convention in Bulgaria', *OER Osteuropa Recht* (68): 78–96.
43. *Venice Commission*, 2021. Amicus Curiae Brief on the Constitutional Implications of the Ratification of the Istanbul Convention.
44. Vizgunova, E.; Graudiņa E. 2020. "The Trouble with "Gender" in Latvia: Europeanisation Through the Prism of the Istanbul Convention", *Baltic Journal of Law & Politics* (13): 108–139.
45. Vollmer, A. n. d. 'The Istanbul Convention: A Framework in Crisis?', *German Marshall Fund of the United States* (gmfus.org)
46. „VU TSPMI mokslininkai: neratifikavus Stambulo konvencijos, izoliuotis nuo socialinės lyties sąvokos nepavyks“, 2021, *TSPMI*.
47. Žalimas, D. 2021. „Teisės profesorius atsakė Stambulo konvencijos priešinkams: ji ne prieštarauja, o gina Konstituciją“, *JARMO*, <https://www.jarmo.net/2021/12/teisės-profesorius-atsakė-stambulo.html?m=1>

DOVILĖ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ

The Issue of the Constitutionality of the Istanbul Convention in Lithuania

Summary

Lithuania signed the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (the Istanbul Convention) in 2013 but has not yet ratified it. On 14 March 2024, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania adopted a conclusion on the compatibility of certain provisions of the Istanbul Convention with the Constitution of the Republic of Lithuania. This article analyses the compatibility of the Istanbul Convention with the Constitution of Lithuania. The article examines this issue in a broader context of the cultural, political and legal controversies surrounding this convention in Eastern and Central Europe. It addresses the doubts surrounding the convention in Eastern and Central European countries and the decisions of the constitutional courts of these countries on the constitutionality of the provisions of the Istanbul Convention; it also discusses the doubts raised in Lithuania on the constitutionality of the Convention and the approach of the Constitutional Court of Lithuania to these doubts.

Keywords: Istanbul Convention, Constitution, Constitutional Court, gender, domestic violence